

SURİYELİ MÜLTECİ ÇOCUKLARIN ÇİZGİ FİLM ARACILIĞIYLA TEMSİLİ: UNİCEF VİDEOLARI ÜZERİNE BİR MİKRO ÇALIŞMA

REPRESENTATION OF SYRIAN REFUGEE CHILDREN THROUGH CARTOONS:
A MICRO STUDY ON UNICEF VIDEOS

KÜBRA GÜRAN YİĞİTBAŞI* • FEYZA ÜNLÜ DALAYLI**

ABSTRACT

This study examines the representation of refugee children in cartoons shared by the United Nations Children's Aid Fund, a non-governmental organization based in the United States, or the institution known as UNICEF, the video sharing platform YouTube. In the cartoons that are mentioned in the study, the focus is on the semantic analysis of the forms of representation for the refugee children, which is a worldwide problem.

In this context, the themes, content and discourse used are chosen to analyze the videos that UNICEF shares on YouTube, namely "Malak and Boat", "Mustafa's Road" and "Ivine and Pillow Adventures". "Semiology" will be used as a research method, and Stuart Hall's "Cultural Representations and Understanding Practices" will be utilized. In general, when looking at these three short lines, refugee children appear to represent only "victimized children", "lonely children without friends", "children fleeing their countries". On the other hand, there is no message in these contexts to raise awareness of how children's problems will be solved; only UNICEF is required to donate.

Key words: Syrian Refugee Children, Semiology, UNICEF, Representation.

ÖZ

Bu çalışma, Amerika kaynaklı bir sivil toplum kuruluşu olan, Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu veya kısaca UNICEF olarak bilinen kurumun, video paylaşım platformu olan YouTube üzerinden dünya ile paylaştığı çizgi filmlerde mülteci çocukların temsilini incelemektedir. Çalışmada sözü edilen çizgi filmlerde, dünya çapında bir problem olan mülteciliğin, Suriyeli mülteci çocuklar özelinde temsil biçimlerinin göstergebilimsel açıdan analizine odaklanılmaktadır.

Bu bağlamda, kullanılan tema, içerik ve söylemlerin benzerliğinden yola çıkılarak, UNICEF'in YouTube üzerinden paylaşmış olduğu, "Malak ve Tekne", "Mustafa'nın Yolu" ve "Ivine ve Yastığın Maceraları" isimli videolar analiz edilmek üzere seçilmiştir. Araştırma yöntemi olarak "Göstergebilim" kullanılacak olup, Stuart Hall'un "Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamalarından" da yararlanılacaktır. Genel olarak bu üç kısa çizgi filme bakıldığında, mülteci çocukların temsilleri yalnızca "mağdur çocuklar", "arkadaşı olmayan yalnız çocuklar", "ülkelerinden kaçan çocuklar" şeklinde ortaya çıktığı görülmektedir. Öte yandan bu içeriklerde, çocukların sorunlarının nasıl çözüleceğine dair farkındalık kazandırmaya yönelik bir mesaj bulunmamakta; yalnızca UNICEF'e bağış yapılması talep edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli Mülteci Çocuklar, Göstergebilim, UNICEF, Temsil.

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Yayın Yönetimi Anabilim Dalı.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi.

Giriş

Türkiye'ye en yakın coğrafya olan Ortadoğu'nun çeşitli ülkelerinde yaşanan savaşlar, insan hakları ihlalleri ve sorunlar yüzünden, Türkiye son yıllarda ciddi bir mülteci akınıyla karşı karşıya kalmıştır. 2010 yılında Ortadoğu'da ortaya çıkan ve "Arap Baharı" olarak nitelendirilen olaylar yüzünden bölgede çıkan karışıklıklar kısa sürede, iç savaşa dönüşmüştür. Bu karışıklıklardan en fazla etkilenen ülkelerden biride 2011'de çıkan iç savaşla yüz yüze gelen Suriye'dir. Yaşanan savaş, milyonlarca Suriyeliyi ülkelerini terk etmek zorunda bırakmıştır. Ülkelerini terk eden Suriyeliler, sınır komşusu olan Türkiye'ye sığınmışlardır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UN-CHR) paylaşmış olduğu rakamlara göre, ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan Suriyelilerin sayısını 5 milyon 300 bin 459'dur. Bu sayının 3 milyon 400 bin'i Türkiye'ye sığınmıştır. İran, Afganistan, Somali ve Irak'a sığınanların sayısı da 270.000'e kadar ilerlemiştir (Avrupa Komisyon Raporu, 2017).

Görüldüğü üzere, ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan Suriyelilerin sayısı oldukça fazladır. Buna rağmen, Suriyeli mültecileri ülkelerinde misafir eden ülkeler arasında "Avrupa ülkeleri, ABD, İngiltere vb" ülkeleri görmemekteyiz. Birleşmiş Milletler çatısı altında dünyada hemen her ülkede faaliyet gösteren UNICEF'in, UNICEF Türkiye olarak YouTube kanalıyla Suriyeli mülteci çocukların durumlarını, çizgi film olarak gerçek mülteci çocukları kullanarak Suriyeli mültecilerin ana dili olan Arapça ve Türk izleyiciye ulaşabilmek amacıyla da Türkçe alt yazı ile paylaşması oldukça dikkat çekicidir. Çünkü Türkiye zaten hali hazırda mültecileri "misafir" eden ülkelerin başında gelmektedir. Buna rağmen, özellikle Batı kamuoyunun bu soruna yönelik farkındalığını arttırmayı önelemek yerine "vicdan" olgusunu öne çıkararak Suriyeli mülteci çocukların "zavallı", "yalnız", "vatansız", "mutsuz" vb. temsili üzerinde durulup irdelenmesi gereken bir durum olarak görünmektedir.

Diğer yandan, Batılı devletlerin ve kamuoyunun özellikle de ABD'nin mültecilere yönelik bakış açısının Müslüman toplumlar tarafından günümüzde hala oldukça ayrımcı ve taraflı olarak algılandığı da bir gerçektir. Bu sebeple müslümanların temsili Batılıların algı çerçevelerinden ve empatik olmayan bir biçimde yansıtılmaktadır. Çizgi filmlerde de Suriyeli çocukların yaşadıkları süreç anlatılırken, bu Oryantalist ve ayrımcı bakış açısı dikkat çekmektedir.

Temsil, Kültürel Temsil ve Anlamlandırma

Temsil kavramı, pek çok alanın üzerinde durduğu oldukça önemli bir konudur. Bu konunun bu derece önemli olmasının başlıca sebebi karmaşık

bir süreç olan temsil kavramının dil, anlam ve kültür ile arasında dikkat çeken bir bağlantı olmasıdır. Temsil kavramının önde gelen kuramcılarından Stuart Hall, temsil ile dil ve anlamın kültüre bağlandığını, fakat temsil ile ifade edilenin ne olduğunun açıklığa kavuşması gerektiğini (Hall, 1997a:15) ifade eder. Bu çalışmanın da temelinde Suriyeli çocukların “temsili” bulunduğundan, “temsil” kavramının ayrıntılı bir biçimde üzerinde durmak doğru ilişki kurabilmek açısından önemlidir.

“Temsil” üzerinde önemli araştırmalar yapmış olan Stuart Hall’un kavramı açıklamak adına yapmış olduğu öne çıkan tanım “temsil, anlamlı bir şey söylemek ya da dünyayı anlamlı bir şekilde diğerlerine anlatabilmek adına dilin ayrıntılı kullanımınıdır” (Hall, 1997b:16). Bu tanımın yanı sıra temsil kavramının anlamını daha da güçlendirebilmek için tanımı genişletmekte fayda vardır. Temsil, anlamın meydana getirildiği kültürün bir parçası olan üyeler arasındaki takas süresinin önemli bir parçasını oluşturur. Ayrıca, temsil, bir dilde şeylerin temsili, göstergelerin ve işaretlerin kullanımını kapsar ve tam da burada temsilin anlam ve dili kültüre nasıl bağladığı oldukça önemlidir. Aradaki bu bağlantıyı daha iyi anlayabilmek için, dilin dünyadaki var olan her şeyi nasıl temsil ettiğini anlatan farklı yaklaşımların anlaşılabilmesi gereklidir. Bu bağlamda üç yaklaşımdan bahsetmek yerinde olacaktır; yansıtıcı (reflective) yaklaşım, maksatlı (intentional) yaklaşım ve inşacı/yapımcı (constructivist) yaklaşım.

Öncelikle yansıtıcı yaklaşım; “dil sadece dışarıda var olan objelerin, insanların ve olayların anlamlarını mı yansıtır?” sorunsalıyla ilgilenirken, maksatlı yaklaşım, “dil, sadece konuşmacının, yazarın ve sanatçının neyi nasıl söylemek istediğini ve bireysel olarak neyi kastettiğini mi açıklar?” sorusu ile ve inşacı yaklaşım ise, “anlam dilde ve dilin içinde mi gerçekleşir?” sorusuyla başlar (Hall, 1997a:24-25). Bu yaklaşımlar temelinde “temsil” kavramına bakmak çok daha açıklayıcı olacaktır. Fakat bu yaklaşımlar arasında temsil kavramı ve göstergebilimi birlikte ele alan, inşacı yaklaşım çalışmamızın temelini oluşturacaktır. İnşacı yaklaşım ele alınırken, genel olarak yaklaşımın iki ana türü olan Ferdinand de Saussure’ün göstergebilimsel yaklaşımı ve Michael Faucault ile anılan kısmı üzerinde durulacaktır.

Bu çalışmanın temelini oluşturan inşacı yaklaşıma daha yakından bakıldığında, öncelikle bu yaklaşımın dilin toplu ve sosyal karakterini ele aldığını belirtmek gerekir. Nesnelere ve bireyler kendi başlarına dilde anlamı oturtmaz. Çünkü aslında nesnelere anlam yükleyemez, bireyler temsil sistemlerini kavramları ve göstergeleri kullanarak anlamları oluşturur. Bütün bunların

hepsi, dilde anlam üzerine oluşturulan inşacı yaklaşım olarak adlandırılır. Stuart Hall'a göre, (Hall, 1990) bu yaklaşımın doğru olduğunu düşünenler, maddesel olarak dünyanın varlığını reddetmezler. Fakat anlamı yükleyen maddesel dünya değil, kavramların temsil edilmesi için kullanılan dil sistemi ya da diğer sistemlerdir. Anlamı oluşturan, kendi kültürlerinin kavramsal sistemler ile birlikte dilbilimsel ve diğer temsil sistemlerini, anlamı yüklemek, dünyayı anlamlı hale getirmek ve diğerlerine de anlam ifade eden o dünya ile ilgili bir şekilde iletişim kurma amaçlı kullanan sosyal aktörlerdir. Mutlaka, göstergelerin maddesel boyutları da olabilir. Temsil sistemleri; ses telleriyle çıkarılan seslerden, kameralarla ışığa duyarlı kağıt üzerinde oluşturulan şekillerden ve elektronik olarak üretilen dijital kuvvetlerden meydana gelir. Temsil, bir tür uyarılma işidir; mana maddesel nitelikte değil, sembolik kısımda oluşmaktadır. Bu sebeple belirli ses ya da kelime dil içerisinde bir gösterge şeklinde işlev görecektir olan bir kavramı karşılar, sembolize eder ya da temsil eder ve anlamı ifade eder ya da inşacı yaklaşımı savunanların öne sürdüğü gibi "gösterir".

Göstergeler kendiliğinden ortaya çıkar. Göstergelerin anlamları kodlar tarafından oluşturulur. Kültürel ve dilbilimsel olan kodlar içerisinde belirli bir kavram ve anlamla görevli hale getirilirse, nesnelere de göstergelerde olduğu gibi bir işleve sahip olabilirler. Bu şekilde, onlar gösterge olarak sembolik bir işleve sahip olurlar. Kavramları gösteren simgelerdir. Onların etkileri ise, sosyal ve maddesel dünyada hissedilir. Bu duruma en güzel örnek; trafik ışıklarında kırmızı ve yeşilin gösterge görevi gördüğünü herkes bilir. Aynı zamanda da bu durumun gerçek ve sosyal etkileri vardır. Bu durum aslında sürücülerin toplum içerisindeki tavrını düzenler (Hall, 1997:26-28).

Diğer yandan, inşacı yaklaşım, temsilin dil yoluyla anlam üretilmesi olduğunu savunur. Temsil ile göstergeler birbirinden farklı dil tipleri içerisinde örgütlü bir şekilde başkaları ile anlamlı bir iletişim ortamı oluşturulması için kullanılır. Dil ise, göstergeleri gerçek dünya şeklinde adlandırılan yerdeki nesnelere, insanları ve olayları sembolize hale getirme, onlara karşılık getirmek ya da onları işaret etmek için kullanılır. Aynı zamanda bunlar, hayal ürünü olan şeyleri, fantezi olarak oluşturulmuş dünyaları ya da soyut olan fikirlere ve bunlara benzer maddesel dünya içerisinde net algılar içerisinde yer almayan şeyleri de gösterebilirler. Dil ve gerçek dünya arasında hiçbir zaman basit bir ilişki ya da birebir olan bir bağlantı oluşturulamaz. Dili, aslında dünyayı direk olarak yansıtan bir ayna olarak görmek yanlıştır. Çünkü bu dilin işlevi değildir. "Diller" in işlevi olarak düşünülen bu durum aslında

çeşitli temsil sistemleri sayesinde gerçekleştirilir. Anlam, göstergesel olarak anlam oluşturan uygulamaların ortaya çıkarmış olduğu bir üründür. Bu durum, birbirinden farklı ama aslında birbiriyle ilişkili olan iki temsil sistemi ile ilişkilidir. İlk olarak, akılda oluşturulan kavramlar, dünyayı belirli, anlamlı sınıflara ayıran ve düzene sokan zihinsel temsiller sistemi işlevi görür. Eğer bir şeyin kavramına sahip olunursa aslında onun anlamı bilindiği söylenebilir. Fakat bu oluşan anlam ikinci bir temsil sistemi olan dil olmaksızın diğerleriyle paylaşamaz. Bu durumda dil, birbirinden farklı ilişkiler içinde örgütlü olan göstergeleri içerir. Ancak göstergeler kavramların dile dönüşmesine izin veren kodlara sahip olunursa bir anlam ifade ederler. Oluşan bu kodlar ise temsil ve anlam açısından oldukça önemlidir. Bunlar var olan sosyal sistemlerin bir sonucu olarak vardılar. Kültürlerin bir parçası oluştukça öğrenilen ya da bilinçsiz bir şekilde toplum tarafından içselleştirilen bu kodlar, kültürün içerisinde var olan ortak anlam haritasının ayrılmaz bir parçasıdır. Bütün bunların ışığında, inşacı yaklaşım, kelime ve nesnelere gösterge olarak işlev gördüğü sembolik alan sosyal hayatın merkezine taşır.

Diğer yandan genel olarak temsil kavramına dönecek olursak, karşımıza kelimeler çıkacaktır. Bu yüzden temsil en genel tanımıyla olayların, insanların ve dünyanın nasıl anlaşıldığını ve diğer insanlarla iletişim kurulurken herhangi bir şey ile ilgili karmaşık düşüncelerin nasıl anlatıldığı ya da dil vasıtası ile yine bu kelimeleri kullanarak diğer bireylerle nasıl iletişim kurulduğu ile ilgilidir. Bu yüzden, temsil, dil vasıtasıyla akılda yer alan kavramların anlamlarının oluşturulmasıdır; kavramlar ve olaylar nesnelere ve insanların var olduğu gerçek dünya ile nesnelere, olaylar ve nesnelere kurmaca olarak oluşturulan dünyasını ifade eden dil arasında kurulmuş olan bir ilişkidir.

Temsil denildiğinde iki farklı temsil sisteminden bahsetmek uygun olacaktır. İlk olarak bütün insan ve olayın, kavramlar dizgesi ve akılda oluşan zihni temsil ile ilişkili olan bir temsil sistemidir. Bu sistem olmadan dünya anlamlı bir şekilde yorumlanamaz. Anlam ise hem akılda oluşan hem de dışarıda oluşan her şeyi ifade eden, düşüncelerde şekil alan imge ve kavramlar sistemi ile iç içedir. Diğer yandan, duyu organları sayesinde algılanan her şeyin kavramsallaştırılması oldukça kolaydır. Fakat soyut olan şeylerin kavramsallaştırılması için temsil sistemi oldukça faydalı olacaktır. Bütün kavramsal sistemler içinde birbirinden farklı sistem ilkeleri vardır ve mana gerçek ya da kurmaca olan nesnelere, insanlar ve olaylarda oluşan dünyadaki her şey ile akıllı temsil olarak oluşan kavramsal sistem arasında var olan ilişkiye bağlıdır. Bireylerin her birinin kafasında yer alan kavramsal harita bir

birinden farklı olabilir. Çünkü her birimiz dünyayı farklı anlayıp yorumlarız. Fakat, fikirlerin paylaşılabilmesi ve iletişim kurulabilmesi için, bireylerin çoğunlukla ortak bir kavramsal harita paylaşması uygun olacaktır ve bunun da yapılabilmesi mümkündür. İşte bu aynı kültüre ait olan bireylerin ortak kavramsal haritayı kullanması anlamına gelmektedir. Aynı kavramsal haritayı kullanan bireyler, dünya üzerindeki her şeyi ortalama aynı şekilde anlayıp yorumlamaktadır. Anamlardan oluşan ortak bir kültür oluşturulabilir, bu şekilde bireyler kendilerine yeni bir sosyal dünya oluşturabilirler. Bütün bu sebeplerden dolayı, kimi zaman kültür, ortak anlamlar ve ortak kavramsal bağlamda tanımlama yapılabilir (Du Gay vd., 1997).

Her şeye rağmen toplumsal olarak ortak bir kavramsal harita kullanmak yetersizdir. Çünkü bu kavramsal haritalar temsil sistemleri olmadığı sürece, eksik kalırlar. Çünkü dil anlam oluşturma sürecinde var olan temsil sistemi, kavramsal haritaların ortak bir dile çevrilmesinde yardımcı olmaktadır. Bu bütünlük sayesinde, kavramlar ve fikirler belirli bir şekilde yazılı kelimeler, sesler ve görsel imgeler ile ilişkilendirilebilir. Tam da bu aşamada, kelimeler, sesler ve imgeler için kullanılan kavram “gösterge”dir. Göstergeler, dil içinde oluşur. Dil anlamın açıklanması için kullanıldığında; ne şekilde üretilirse üretilsin (elle, mekanik, elektronik, dijital vb. aslında görsel imgeler haline gelir. Gösterge işlevini yerine getiren herhangi bir kelime, imge, ses ve nesnelere, belirli bir anlamı olan herhangi bir sistemin içerisinde başka göstergelerle birlikte kavramsallaşır.

Temsiller, görsel olan göstergelerle birlikte kolay bir durum gibi görünse bile, görsel gösterge ve imgeler, işaret edilen şeylere benziyor gibi görünse bile aslında hala ilk haldeki göstergelerdir. Anlamı vardır ve yorumlanabilirler. Göstergelerin yorumlanabilmesi için temsil sistemleri gereklidir. Fakat herkesin göstergeleri okuması aynı şekilde olmayabilir. Bir göstergenin aynı şekilde okunabilmesi için kavramsal ve ortak bir dilbilimine sahip olunması gereklidir. Diğer yandan yazılı ve sözlü dilde göstergelerin yorumlanması zorlaşır. Çünkü kimi zaman kelimeler işaret ettikleri şeylere benzemezler veya onların seslerine sahip değildirler. Bu sebeple, sözlü ve yazılı olan göstergeler dizinseldir ve gösterdikleri şeylerle aralarında belirli bir ilişki yoktur. Buna karşılık görsel göstergeler ikoniktir ve işaret ettikleri nesneye, kişiye ya da olaylara benzerler. Yazılı ve sözlü göstergelerde oluşan kavramlar ve işaret edilen nesnelere arasındaki ilişki sebepsizdir. Oluşan anlam sistemi toplumsal olarak uzlaşılan kodlar tarafından oluşturulur ve aynı şekilde belirlenir. Bu kodlar, dil sistemi ve kavramsal sistem arasındaki ilişki

kurar. Kod, bir kültür veya alt kültürün üyelerinin aralarında paylaştıkları bir anlam sistemidir. Ayrıca göstergelerden ve bu göstergelerin hangi bağlamda ve nasıl kullanılacaklarını ve nasıl bir araya getirilebileceklerini belirleyen kural ve uzlaşımlar bütünüdür. Kodların ait oldukları kültür ile ilişkilendirilmesi ve bu kültür içerisinde gelişme şekilleri oldukça karmaşıktır (Fiske, 1996: 37). Hall’a göre burada oluşan temel sorun aynı kavramsal harita ve kültürü paylaşan, aynı dili konuşan ve yazan bireylerin, bu uzlaşmaya nasıl ulaştığıdır (Hall, 1995: 27).

Stuart Hall “The Work of Representation” adlı eserinde, dil sistemleri doğada var olan her şeyi farklı bir şekilde kavramsallaştırabilir. Deneyimlerin hepsi kavramsal ve dilbilimsel evren ile ilgilidir. Kültürel kodlar ile birlikte değerlendirildiğinde, mana, doğada var olan her şeye özgü olarak sosyal, kültürel ve dilbilimsel bir şekilde oluşturulur. Fakat kelimeler birbirinden farklı anlamlar taşıyabilir ve her hangi bir dilde hem anlam sabitlemesi hem de anlaşılamayacak kısımlar olabilir. Diğer yandan, nihai ve kesin bir anlam sabitlenmesi oluşmaz. Dilbilimsel ve sosyal olarak oluşan düzen zamanla değişebilir. Dilbilimsel kodlar her dilde farklı anlamlar oluşturabilir. Birçok farklı kültürün normal gibi görünen ve kabul edilen kavramları için belirli kelimeleri olmayabilir. Çünkü kelimeler sürekli değişir ve yeni kelimeler oluşturulabilir. Kelimeler varlıklarını sürdürse de çağrışımları değişerek farklı özellikler kazanabilir. Aslında anlam dünyada hiçbir şeyin doğasında yoktur, oluşturulur ve üretilir.

Göstergebilim ve Temsil, Ferdinand de Saussure

Sosyal inşacılar, dil ve temsil ile ilgili olan görüşlerini, 1857 yılında Cenevre’de dünyaya gelmiş, çalışmalarının hemen hepsini Paris’te gerçekleştirmiş ve 1913 yılında ölmüş olan İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure sayesinde oluşturmuşlardır. Saussure, modern dilbiliminin kurucu babası sayılır (Birkiye, 1984:11). Çalışmanın konusu ile ilgili olarak Saussure’ün önemi, temsil ile ilgili genel görüşlerinde ve geniş kültürel alanlar içinde yer alan temsil meselesine ilişkin göstergesel yaklaşımı oluşturan dil modelinde yer alır.

Jonathan Culler tarafından ifade edildiği gibi, Saussure’e göre anlamın oluşum şekli dille bağlantılıdır; “dil göstergeler sistemidir” (Culler, 19). Yazılı kelimeler, sesle, simgeler, fotoğrafların hepsi dil içinde aslında gösterge işlevi görürler. Fakat bunların hepsinin gösterge olarak işlev görmesi fikirleri açıklamak ya da paylaşmak amaçlarına bağlıdır. Bunun gerçekleştirilmesi

için de bunların bir sistemin parçası olması gereklidir. Bunların dışında maddesel olan nesnelere, gösterge olarak işlev görüp belirli bir anlamı iletme görevi taşıyabilirler. Bu sebeple Saussure göstergeleri ikiye ayırmıştır. Ona göre, ortada bir “şekil” ve aklımızda bu şekil ile ilişkili olan bir “kavram” ya da “fikir” vardır. Saussure’e göre “şekil” “gösteren”, beyni harekete geçiren “kavram” ise “gösterilen” dir. Kavramların her ikisinin de anlamı oluşturmak için oldukça önemli olmasına karşın, asıl önemli olan, temsili devam ettiren kültürel ve dilbilimsel kodlarla belirlenip oturtulan ilişkilidir. O halde gösterge; gösterenin şekli ile gösterilen fikir ya da kavramın oluşturduğu birleşimdir. Bu kavramlardan birbirinden bağımsızmış gibi söz ediyor olsak bile, bunlar aslında dilin temel gerçekliği olan gösterge parçalarıdır (Culler, 1976:19).

Saussure’e göre, “gösteren ile gösterilen arasında aslında doğal ya da kaçınılmaz bir bağlantı yoktur, bir rengi gösteren, nesnenin kırmızılık durumu değil, kırmızı ile yeşil ve diğer tüm renkler arasındaki farklılıktır. Göstergeler bir sistemin parçalarıdır ve sistemin diğer parçalarına bağlı şekilde tanımlanırlar” (aktaran Hall, 1997:31). Saussure dil içinde böyle bir fark anlayışının anlamın oluşması için esas önemli olduğunu ifade eder. Belirli bir kavram veya kelime çoğunlukla tersi olan kelime ile ilişkisi çerçevesinde tanımlanır. Örneğin; gece ve gündüz gibi zıt kavramlar için bu durum geçerlidir. Saussure’ün fıkırsel yapısı üzerine yapılan araştırmalar zıtlık ilişkilerinin farklılığı belirlerken en kolay yol olduğunu ortaya atmışlardır. Siyah ve beyaz arasında var olan kesin zıtlık dışında, bu iki kavram daha yumuşak farklar yoluyla da ilişkilidir: koyu gri, gri, krem rengi vs. Bu zıtlığa yönelik yaklaşım, Saussure’ü dilin gösterenlerden oluştuğu fakat anlamın oluşumu için, gösterenlerin “farklılıklar sistemi” içinde örgütlenmeleri gerektiği fikrine dayanan önermesinin oluşumuna götürmüştür. Kültürel kodlar içerisinde oturtulmuş olan “gösteren” ile “gösterilen” kalıcı olarak oturtulmuş değildir. Kelimeler anlamlarını değiştirir. Gösterilen / işaret edilen kavramlar da değişir, tarih çerçevesinde de her değişim o kültürün algı haritasında değişiklik oluşturur. Bu durum örneklendirilecek olursa, eski çağlardan beri Batı ülkeleri “siyah”ı karanlık, şeytani, yasak, tehlikeli ve günahkâr gibi kavramlarla ilişkilendirmiştir. Fakat, 1960’lı yıllarda “siyah güzeldir” sloganının dünyada yaygınlaşması ile Amerika’daki zencilere bakışın nasıl değiştiğini de göz önünde bulundurmak önemlidir. Burada “gösteren” siyah, eskiden ilişkilendirilmiş olduğu “gösterilen”in bulunduğu “gösterilen”in anlamsal olarak olumsuzunu göstermeye başlamıştır. Saussure’e göre; “dil kendi belirlediği gösterenler ile yine kendi belirlediği gösterilenler arasında var olan

kendiliğinden bir ilişki oluşturur.” (Culler, 1976:23). Her dil farklı olan “gösterenler” kümesi oluşturmasıyla başka ayrı bir gösterilenler kümesi de oluşturur. Bu sayede dünyayı kavram ve sınıflara ayırarak sınıflandırır. Saussure’ün bu yaklaşımı etkili bir temsil teorisi ve kültür anlayışı için gerekli ve önemlidir. Gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki her bir topluma özel sosyal sistemlerin ve belirli tarihi olayların sonuçlarına dayanıyorsa, o halde tüm anlamlar tarih ve kültür çerçevesinde oluşmuştur. Fakat bunlar kesinlikle değişmez bir şekilde oturtulmuş değildirler, değişim açıktırlar. Hem bir kültürel bağlamdan diğerine hem de bir dönemden diğerine, değişime maruz kalırlar. Bu sebeple tek, değişmez ve evrensel bir “gerçek anlam”dan söz edilemez. Kendiliğinden oluşan gösterge tamamen tarihe bağlıdır ve belirli bir gösteren ve gösterilen, ilişkisinin geçerli olduğu dönem tarihsel süreç içinde belirlenir. Bu durum radikal olarak anlam ve temsili tarih ve değişime açık kılar (Hall 1997: 33).

Bu yaklaşıma göre asıl önemli olan nokta Saussure’ün anlamda kalıcı olarak oturtulmuşluğun olmadığını öne çıkarması, gösteren ile gösterilen arasında ise her türlü doğal ve kaçınılmaz olan ilişkiyi sona erdirmesidir. Bu durum temsil kavramını, devam eden bir “oyun” veya anlam kaymasına, durmaksızın yeni anlam ve yorumların oluşturulmasına açık bir hale getirir. Tarihsel gelişim olarak anlam değişip duruyorsa ve değişmez bir şekilde durmuyorsa buradan çıkarılan, “anlam kavrama” ediminin aktif bir “yorumlama” süreci geçirdiğidir. Anlam, aktif olarak “yorumlanmalı” ya da “okunmalı”dır. Bu duruma bağlı olarak, dille ilgili olarak gerekli ve kaçınılmaz olarak kesin olmayan bir durum söz konusudur. Dinleyiciler, okuyucular ya da seyircilerin algılamış olduğu anlam hiçbir zaman tam olarak konuşmacı ya da yazar tarafından atfedilen anlamla aynı olmayacaktır. Yapılan her yorumda bir anlam kayması, söylenenin dışında başka bir anlamın oluşması da söz konusu olabilir. Bu durumun bir sonucu olarak, diğer anlamlar ifadeyi ya da metni gölgeler ve diğer çağrışımlar ortaya çıkar; böylece anlamın yönü de değişir. Böylelikle yorum, anlam yüklenmesi ve alınması da oluşan sürecin temel parçası olur. Anlamın oluşturulmasında okuyucular kadar yazarın önemli bir yeri vardır. Anlam içinde gizli ya da açık gösterenler okuyucu tarafından anlamlı olarak yorumlanıp deşifre edilebilir. Bu yorumlamada, okuyucu tarafından yorumlanmayan göstergeler de olabilir ve okuyucu yazarın iletmek istediğinden farklı bir anlama ulaşabilir (Hall, 1997:33).

Saussure’e göre dil iki bölümdür. İlki, dil bir iletişim aracı olarak kullanıldığı için, tüm kullanıcılar tarafından paylaşılması gereken ortak dilbilimsel

sistemin genel kural ve kodlarının bir bütünü olarak ele alınmasıdır. Buradaki kurallar, bir dil öğrenilirken, öğrenilen ve o dilde neyin nasıl söyleneceğini belirleyen ilkelere aittir. Örneğin; İngilizce'nin söz dizimine göre, “özne-yüklem-nesne” sıralaması esas alınır. Buna karşılık Latince’de yüklem çoğunlukla cümlelerin sonuna gelir. Saussure dilin bu şekilde kurallara sahip olan yapısını dil sistemi (langue) olarak adlandırır. Bu şekilde oluşturulan dil sistemleri, kurallı ve doğru kurulmuş cümleler oluşturulmasına yardımcı olur. İkinci bölüme göre ise, konuşmacı ya da yazar tarafından langue’nin yapısı ve kuralları çerçevesinde gerçekleştirilen belirli konuşma, yazma ve çizme edimlerini kapsar. Saussure bu durumu “parole” olarak isimlendirir. Langue’nin bir dilin, biçimler sistemi olan bir dilin sistemi olmasına karşın; parole konuşmanın kendisi ve dil içinde mümkün olan söz edimlerini oluşturur (Culler, 1976:29).

Saussure’e göre, kural ve kodların (langue) temel yapısı dilin sosyal kısmıdır, kapalı ve sınırlı doğası gereği kurallar çerçevesinde incelenmesi gereken kısmıdır. O, dilin diğer bir bölümü olan bireysel söz edimi ve söylemce bölümünü (parole) dilin yüzey kısmı olarak görmüştür. Bu şekilde muhtemel söylemler sınırsız sayıya sahiptir. Buna göre parole, kapalı ve sınırlı bir bütün oluşturur ve gerekli yapısal özelliklere sahip olmadığı için o bilimsel şekilde incelenemez (Hall, 1997: 34).

Saussure’ün oluşturmuş olduğu yapıya göre, yazarın ifadesi sadece yazarın dil kullanıcıları ile dil sisteminin hepsinin birbiriyle anlamlı bir iletişim kurmasını sağlayan ortak kural ve kodların paylaştığı zaman değerlendirmeye alınabilir. Bu durumda ne diyeceğine, yazar karar verir. Fakat, yazar anlaşılabilir isterse, dil kurallarını kullanıp kullanmayacağına kendisi karar veremez. Çünkü toplumların hepsi kodlar ve anlamları olan bir dilin içerisine doğar. Saussure’ün fikrine göre, dil bu açıdan değerlendirildiğinde, bir fenomendir. Ayrıca dil bireysel bir mesele olarak değerlendirilemez çünkü dil kuralları bireysel olarak oluşturulamaz. Dil oluşumu toplumsal uzlaşma ve kültürel yapıya bağlıdır ve dil sistemi ortak kültürel kodların bir ürünüdür.

Stuart Hall’a göre, Saussure’ün en büyük başarısı, sosyal bir gerçeklik olarak görülen temsil süreci etrafında dilin nasıl işlediği ve anlamın oluşum sürecindeki işlevi içinde dilin kendisine odaklanılmasını işlediği ve anlamın oluşum sürecindeki işlevi içerisinde dilin kendisine odaklanılmasına imkân vermesidir. Bu şekilde, dili nesnelere ile anlam arasında basit bir şeffaf ortam statüsünden çıkarmıştır. Bunun yerine temsilin bir uyarılma olduğunu da ortaya koymuştur. Dil, aslında bilimin kural koyan metoduyla incelenmeye

açık bir nesne değildir. Dil, kendi kurallarını kendisi oluşturur, fakat resmi parçalarına indirgenebilecek kapalı bir sistem de değildir. Dil sürekli değişen dinamik bir yapıya sahip olduğu için son nokta konmamıştır. Mana, dil içerisinde tahmin edilemez bir seyir içerisinde oluşur ve “kaymalar” önlenemez. Hall’un düşüncesine göre, Saussure’ün radikal çalışmaları tüm o yansıtmacı ve maksatlı temsil modelleri ile birlikte onu izleyen dil bilimcileri oldukça etkilemiştir (Hall, 1997: 34).

Bu konu içerisinde Saussure’ün öne çıkarmış olduğu semiyotik yaklaşımında tanımlanması önemlidir. Semiyotik yaklaşım; semiyotik terimi ile tanımlanan bu kavram genel bir şekilde; Saussure’ün daha sonra öğrencileri tarafından Genel Linguistik (dilbilim dersleri) şeklinde toparlanıp kitap haline getirilen notları, yayılan ve geniş çeşitliliğe sahip kültürel nesne ve pratiklere uygulanan bir temsil modeli sağlamıştır (Birkiye, 1984:12). Semiyoloji tek başına anlambilim anlamına gelmektedir. Semiyotik yaklaşım dendiğinde oluşturulan temel argüman; bütün kültürel nesnelere anlam ifade ettikleri için ve tüm kültürel pratikler anlama bağı olarak oluştukları için işaretleri kullanmalarıdır. Bu sebeple, dilin işlendiği gibi işlenip Saussure’ün dilbilim kavramlarını kullanan bir analize (gösteren/gösterge ve dil sistemi/sözedimi ayırımı) tabi olmalıdırlar (Rifat, 1976: 10-11).

John Fiske’e göre aynı kodlar paylaşılıyor ve aynı gösterge sistemi kullanılıyorsa iletiye yüklenen anlamlar birbirine yaklaşır. Buna göre Göstergebilimsel yaklaşıma göre; gösterge, anlamlandırma, görüntüsel gösterge (ikon), belirtisel gösterge (index), düz anlam, yan anlam gibi terimler yer alır ve bu terimler çeşitli anlam oluşturma yollarına da göndermede bulunabilirler. Bu yaklaşım yapısal bir yaklaşımdır ve anlamın oluşturulmasında var olan öğelerin arasındaki ilişkileri göstermeyi hedefler. Genel olarak, göstergebilim öncelikle metne odaklanır ve alıcı ya da okuyucunun etkin bir rol oynadığını da kabul eder. Bu yüzden göstergebilim “alıcı” terimi yerine (fotoğrafta ve resimde bile) “okur” terimini kullanır. Bunun sebebi, “okur” teriminin çok daha önemli bir etkinliği ifade etmesi ve okumanın öğrenilen bir edim olmasıdır, yani okurun kültürel deneyimi tarafından belirlenmesi sebebiyledir. Göstergebilim kodlayıcı (encoder) ve kodaçıcı (decoder) arasında bir ayrım yapmaz. Yorumlayıcı, göstergenin kullanıcıyı niteleyen zihinsel bir kavramdır. Bu da kullanıcı, konuşmacı ya da dinleyici, bir yazar veya bir okur, bir ressam veya bir izleyici olabilecektir. Kodaçma, kodlama kadar yaratıcı bir eylemdir (Fiske, 1996:65).

Mananın aslında okur/yazar ve metin arasında bir müzakere süreci olduğunu ve çözümlenebileceğini göz önünde bulundurarak diğerlerinden farklı bir sisteme sahip olan modeli geliştiren Roland Barthes'ın kuramının merkezisinde de anlamlandırma sürecinin iki düzeyi vardır. Barthes'a göre anlamlandırmanın ilk düzeyi düz anlam/işaretin (denotation) olduğu tanımlayıcı, ikinci düzeyi ise çağrışımlı/yan anlam (connotation) dır. Buna göre denotation düzeyi; basit, temel, tanımlayıcı ve çoğu kişinin üzerinde mutabakat kurduğu anlamdır. Buna karşılık connotation ise; birinci basit olan düzeyden kod açımı yapılabilen bu gösterenlerin (signifiers) anlamının okunmasını sağlayan geleneksel kavramsal sınıflandırmalar kullanılarak geçilen ikinci düzeydir (Barthes, 1967: 91). İkinci düzeyin oldukça önemli olduğu nokta, toplumsal ideolojinin sürekli olarak geniş alanları ile yorumlanıyor oluşudur. Toplumun sahip olduğu genel inançlar, kavramsal çerçeveler ve değer sistemleri ile birlikte devreye girer. Barthes'a göre, ikinci anlamın düzeyi daima "genel/küresel"dir ve bu şekilde yayılma gösterir. Ayrıca, bu düzey bir ideolojinin kısımları ile uğraşır. Bu göstergeler; kültür, bilgi ve tarih ile oldukça yakından ilişkilidir ve kültürün çevresel dünyası temsilin sistemini onlar aracılığı ile işgal eder (Barthes, 1967: 92).

Barthes diğer yandan temsil kavramının iki farklı fakat birbirine bağlı süreç sayesinde oluştuğundan bahseder ve göstergelerin ikinci düzeyde işleyişi ile ilgili olarak anlam düzeyine de mit düzeyi der. Onun fikrine göre; gösteren ve gösterilen ikiliği göstergeyi (işareti) oluşturur. Dilsel bir işaret yeni bir gösteren ve bu durumda ideolojiyi oluşturur. Yan anlamlar düz anlama bağlı olarak oluşur. Bunların sonucunda ise yan ve düz anlam bir bütünlük oluşturur ve ideolojik alanı ortadan kaldırır (Barthes, 1972:116). Barthes'ın aslında mit kavramı ile demek istediği, mitin herhangi bir şey üzerine fikir yürütmenin, onu kavramsal hale getirmenin ya da anlamının kültürel bir şekli olduğudur.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, UNICEF'in YouTube üzerinden paylaşmış olduğu, "Malak ve Tekne", "Mustafa'nın Yolu" ve "Ivine ve Yastığın Maceraları" isimli çizgi filmlerdeki mülteci çocukların temsiline göstergebilimsel yöntemle analiz edilmesidir. Araştırmada "Göstergebilim yöntemleri" kullanılacak olup, Stuart Hall'un "Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamalarından" da yararlanılacaktır.

Suriyeli mültecilerin içinde buldukları durumun çocuklar aracılığı ile ortaya konması ve aslında içeriklerde kullanılan çocukların gerçek kişi ve hikayelerden seçilmiş olması da araştırmanın ortaya koyduğu bir gerçektir.

Öte yandan, insani sorumlulukla ve toplumların vicdan anlayışıyla yaklaşması gereken ciddi bir dünya sorunu olan mülteciler ve mülteci çocukların içinde bulunduğu durumun, çoğunlukla çocukları eğlendirme amaçlı çizgi filmler aracılığı ile gerçeklikten uzak ve ideolojik bir temsille yansıtılması üzerinde de tartışılması gerekmektedir.

“Temsil” Kavramı, “Göstergebilim” ve Çizgi Filmlerin Yorumlanması

Araştırma kapsamında; incelenen içeriklerde genel olarak mülteciler ve özellikle mülteci çocuklarla ilgili toplumsal mesajların yoğun olarak verildiğine rastlanmış olup, vicdan, mülteci çocukların durumu, aileleri, yaşadıkları süreçler bulgular arasında yer alırken, bu konu ile en çok ilgilenen kurumun UNICEF olduğu mesajı bu çizgi filmler aracılığı ile ortaya konmak istenmiştir. Bu videolar aracılığı ile UNICEF dünyadan kendisine yardım istemektedir.

Öte yandan hedef kitlesi genel olarak çocuklar olan ve genellikle eğlenceli zaman geçirmek amacıyla izlenen çizgi filmlerin acı çeken mülteci çocuklar hakkındaki farkındalığın yaratılması için kullanılması da dikkat çeken bir diğer ayrıntıdır. Bu yaklaşım ile oldukça ciddi bir gerçeklik olan mülteci çocuk sorunu gerçekliğin dışına çıkılarak çizgi film simülasyonu içerisinde sıkıştırılmıştır. Ayrıca çizgi filmlerin sonunda aslında bunların çizgi film değil de gerçek olduğuna gönderme yapmak amacı ile karakterlerin gerçek konuşmaları ve görüntüleri paylaşılmıştır. Öte yandan önce verilen çizgi film görüntülerinin ardından gerçek görüntüler adeta bir simülasyonun yansımaları şeklinde algılanmakta ve çizgi filmin amacına ve temasına etki etmemektedir.

Malak ve Tekne Çizgi Filminin Göstergebilimsel Açından Yorumlanması

Gösterge: Tekne, dalgalar, gökyüzünde şimşek, müzik.

Gösterenler: Teknede öncelikle Malak, annesi ve başka kişiler bulunmaktadır. Ancak ana karakter Malak dışındakiler parlayan gözleri dışında, birer gölge gibi simsiyah resimlenmiştir. Bu durum hikayenin odak noktasının küçük kız karakter Malak olduğunu göstermektedir. Müziğin gayet eğlenceli ve ritimli bir biçimde kullanılması, sanki olumlu bir olay yaşanacakmış algısının çizilmesi izleyenleri şaşırtma ya da filmi izletme amaçlı kullanılmış

olduğu düşünülebilir. Çizgi filmin sonunda gerçek Malak'ın mutlu yüzü gösterilmiştir.

Gösterilenler: Konuşmalarından hayalet ya da gölge gibi resimlenmiş kişilerin aslında Malak'ın arkadaşları ve yakınları olduğu anlaşılmaktadır. Dalgalar dev bir ahtapota benzeyen canavar gibi gösterilmiştir ve bu canavar dalgalar Malak'ın yanında teknede bulunan kişileri yutmuş gibi gösterilmiştir. Çizgi filmin sonunda başından pek çok kötü olay geçmiş bir çocuk olarak Malak gülümseyen bir yüz ile gösterilmiştir.

Alıntı Yapısı: Güzel yıldızlı bir gökyüzünde çakan şimşekler ile çizgi film başlar. Güzel ve parlak gökyüzünde dikkatli izlendiğinde çakmaya başlayan şimşekler izleyiciyi, olumlu giden hayat akışının sonrasında gelecek olumsuz olayları işaret etmektedir. Çizgi filmin orijinal ismi “Malak and the Boat: Journey from Syria” olarak görünmektedir. İngilizce “Journey” kelimesi Türkçe’de seyahat ya da yolculuk gibi anlamlara gelmektedir. Fakat Suriyeli mülteciler hayatlarını kurtarabilmek için vatanlarından kaçmak zorunda kalmışlardır. Bu durumun keyfi bir “Gezi”ye çıkılmış gibi “seyahat ya da yolculuk” adlandırılmasının dikkat çekmek ya da izleyenleri şaşırtmak amaçlı olduğu düşünülebilir. Ardından eğlenceli bir müziğin altında teknede simsiyah görünen ve sonrasında Malak karakteri arkadaşım dediği kişilerle görünür. Malak kendi dili olan Arapça konuşurken çizgi film İngilizce alt yazı ile verilmektedir. Malak: “Tekne önce savruldu, su botun içine girmeye başladı ve biz su ile islandık” der. Sonrasında “çok çok çok üşüdüm” der ve bu sözlerle içinde buldukları durumun ciddiyetini ortaya koymaya çalışır. Fakat bu sırada çizgi filmin arka planında yer alan ıslık sesine benzer müzik bu durumu yansıtmamaktadır. Malak “üşüdükten sonra, çok çok çok korktum” der ve tam bu sırada müzik değişir. Müzik çizgi filmlerin trajikomik sahnelerindeki gibi bir hal alır. Tam da bu sırada, Malak “Bot batarken annemin ve benim suda boğulabileceğimizi hissettim” der ve sahne değişir bu sahnede Malak yalnızdır ve “bir zamanlar ne çok arkadaşım vardı, şimdi kimse kalmadı” der. Burada vurgu yapılan “bir zamanlar” ve “şimdi” sözcükleri hikayede değişen durumu ve karşıtlığı ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Sahne kameranın yükselmesi ve teknede yalnız başına görünen küçük kızın kuş bakışı planda görülmesiyle kapanır. Bu görüntü de yapayalnızlık ve bir başına kalma duygusunu yansıtmaktadır. Ekranda “bazı masallar çocukları anlatmamalı” ifadeleri ve Malak gerçek görüntüsü ile ekrana döner yüzünde bir gülümseme ile “ben Malak 7 yaşındayım” dedikten sonra ekran yeniden

kararır. Suriye savaşından zarar gören 8 milyon çocuğa yardım etmek için Unicef'in internet sitesini ziyaret edin yazısı ile video son bulmaktadır.

Karşıtlıklar: Mülteci bir çocuğun ölümle burun buruna geldiği bir durum izleyiciye yansıtılırken kullanılan müzik ile verilmeye çalışılan duygu arasında kurulan bağlantı bir karşıtlık oluşturmaktadır. Benzer şekilde çizgi filmin sonunda gerçek görüntülerinde gülümseyen yüzü yansıtılan Malak sanki bir savaş atlatmamış ya da bir yakınını kaybetmemiş bir çocuk olarak görünmektedir.

Gösteren-Gösterilen İlişkisi: Genel olarak gösteren ve gösterilen arasında ters bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Suriyeli mülteci bir çocuk ve ailesi gösterilirken bunu gösteren öğeler tam bir uygunluk sergilememektedir. Ayrıca çizgi filmin sonunda UNICEF kurumuna Suriyeli mülteciler için bağış yapılmasının istenmesi de bu çizgi filmin aslında bağış kaygısıyla yapıldığını ortaya koymaktadır.

Gösteren ve gösterilen ilişkisine Stuart Hall'un "temsil" kavramı çerçevesinde bakacak olursak; aslında bu çizgi film ile yalnızca "Malak" değil bütün mülteci çocuklar temsil edilmek istenmiştir. Çizgi filmin sonunda ki UNICEF'in mesajından Malak'ın bütün mülteci çocukları temsil ettiği anlaşılmaktadır. Fakat bu temsilin, bütün Suriyeli mülteci çocukları temsil edip etmediği sorunsalının cevabı net değildir. Çünkü bütün çocukların yaşadıkları hikayeler aynı değildir.

Mustafa'nın Yolu (Mustafa Goes For A Walk – A Journey From Syria) Çizgi Filminin Göstergebilimsel Açıdan Yorumlanması

Gösterge: Müzik, uçak, bomba sesleri, aile, yemek.

Gösterenler: Mustafa'nın yemek masasında yalnız kalması, evlerindeki duvarın çatlaması ve duvardaki tablonun yere düşüp parçalanması, yanında götürmek istediği oyuncaklarını bırakmak zorunda kalması, ailesini kaybettikten sonra hep yalnız görüntülenmesi. Oyuncakların da sahip oldukları simülatif yüzde Mustafa'nın yüzündeki gibi üzüntülü bir ifade olması ve onların da Mustafa'dan ayrılınca gözyaşı dökmeleri.

Gösterilenler: Yemek masasından aniden kaybolan Mustafa'nın kardeşleri sonrasında babası ve en son annesi de gidince Mustafa tamamen yalnız kalır. Çizgi filmde aile ve birliktelik kavramları bir masa etrafında mutlu ve ailece yenen yemek ile gösterilmiştir. Genel olarak çizgi filmin bütününde yalnız kalmış bir çocuk vurgulanmaktadır. "Hep birlikte mutlu bir şekilde

yaşıyorduk ama şimdi her şey altüst oldu” ifadeleriyle olumlu durumun tersine döndüğü anlatılmaktadır. Bu alt üst oluşu da tablonun duvardan yere düşüp parçalanması sembolize etmektedir. Çocuğun yaşamının parçalanması oyuncaklarının da parçalanması ile simgelenmiştir.

Alıntı Yapısı: Çizgi film başlangıcında, gökyüzünden bombalar yağan bir şehir görüntüsü ile başlar, bu görüntü şehrin ve insanların içinde bulunduğu durumu yansıtmayı amaçlamaktadır. Öte yandan bombaların çıkardığı sesler ve kullanılan müzik eğlenceli bir bilgisayar oyunundaymışız hissi vermektedir. Bu görüntülerle birlikte Mustafa “sürekli korku içindeydik” der. Ardından “Erkekleri zorla götürüyorlardı, erkek kardeşlerimi de zorla götürdüler” cümlesi ile Mustafa savaşın öncelikle erkekleri ailelerinden ayırdığını ortaya koymaktadır. Ayrıca “Ne paramız ne de bir parça eşyamız kaldı” sözleri de savaşın çocukları ve aileleri hiçbir şeysiz bıraktığını ifade etmektedir.

Mülteci çocukların yaşamak zorunda kaldıkları yeni ülkeleri benimseyemediği ve hatta o ülkelerde savaştan kurtulmuş olmalarına rağmen yalnız ve mutsuz oldukları Mustafa’nın yaşadığı çadır kentteki şu sözlerinden anlaşılmaktadır; “Burada hiç kimsenin dilini anlamıyorum, burada hiç arkadaşım yok”. Ayrıca uzaktan kalabalığa bakan Mustafa yalnız görüntülenmektedir.

Karşıtlıklar: Bir önceki çizgi film gibi müzik ve duygular arasında önemli bir karşıtlık vardır. Çizgi filmde bir çocuğun dramı yansıtılırken, müzik oldukça neşeli ve eğlenceli bir duygu durumunu ifade etmektedir.

İlk çizgi filmdeki gibi burada da “seyahat” anlamına gelen İngilizce “journey” kelimesi kullanılmıştır. Bu da Suriyeli mültecilerin zorunlu olarak, hayatlarını kurtarmak amaçlı yaptıkları göçü tam olarak yansıtmamaktadır. Buna karşılık Mustafa’nın içinde bulunduğu durum, erkeklerin savaşa zorla çağırılması ve bir daha geri dönmeleri Mustafa’nın yalnız kalarak vatanını bırakmak zorunda kaldığının gösterilmesi de ortada bir karşıtlık ve çelişki olduğunu gösterir. Ailenin mutlu zamanlarında beraber olmaları, yaşanan olumsuzlukların temsilinde ise Mustafa’nın yalnız oluşundan yola çıkıldığında, mutluluğu kalabalık olmak ve ailenin birlikte olması; mutsuzluğu ise yalnızlık ve ailesizlik simgelemektedir. Aynı şekilde arkadaşsızlık ve oyuncaklarından yoksunluk da mutsuzluğu temsil etmektedir.

Gösteren-Gösterilen İlişkisi: Gösteren gösterilen ilişkisi kurulurken; karşıtlıklardan ya da bağdaştırmalardan yararlanılmıştır. Özellikle de Mustafa’nın içinde bulunduğu durumu yansıtmak için durumsal görsellerden yararlanılmıştır. Örneğin; Mustafa’nın yalnız kalma süreci gösterilirken yemek masasında bütün aile fertleri tek tek yok olmuştur. Burada yemek

masası aileyi temsil etmektedir. Diğer yandan diğer çizgi filmde olduğu gibi Mustafa da aslında yalnızca kendisini değil, kendisi ile aynı şeyleri yaşayan bütün Suriyeli çocukları temsil etmektedir.

UNICEF bu çizgi filmler aracılığı ile aslında çocuklara hitap etmemektedir. Bu çizgi filmleri, kendi kurumu için yardım toplamak amacı ile yapmaktadır, çizgi filmin sonunda da “Bir insanlık hareketi ile Mustafa gibi çocukların hikayesini değiştirebilirsiniz” yazısı ekranda görünmektedir. Bu cümlelerin anlamı mülteci çocuklara yardıma davet etmektir. Bir başka deyişle bu çizgi filmlerin tek yapılış amacı UNICEF’e bağışta bulunulmasını sağlamaktır. Fakat bu bağışların amacının mülteci çocuklara yardım etmek olduğu ifade edilmiştir.

Diğer yandan, çizgi filmin sonunda ekrana yansıyan Mustafa’nın gerçek görüntüsü de izleyiciye Mustafa’nın gerçekten yalnız olduğunu göstermek amacıyla kullanılmıştır. Çünkü Mustafa “Burada kiminle arkadaş olabiliyim? Arkadaşım yok burada” ifadeleriyle çizgi filmin sonunda yer almıştır.

Ivine ve Yastığın Maceraları “The Story of Ivine and Pillow”

Çizgi Filminin Göstergibilimsel Açıdan Yorumlanması

Gösterge: Masanın altında saklanan Ivine, canavar olarak sembolize edilen bombalar, Bot, kırmızı birikinti, yağmur.

Gösterenler: Şehrin üzerinden bulutları delerek peş peşe yağın bombalar, savaşın acımasızca ve aralıksız olarak kenti vurduğunu göstermektedir. Bununla birlikte gerçekte de Suriye’de yaşayan insanların bizzat yaşadıkları durumun vehametini ortaya koymaktadır. Ivine’nin Suriye’deki evinde babasının olmaması yalnızca annesinin olması erkeklerin savaşta olduğunu gösterir. Savaş ortamında kaçan Ivine ve annesinin bota binerek dalgalar arasında tehlikeli bir yolculuk yapmaları da artık Suriye’de can güvenliklerinin kalmadığını ve her şeye rağmen bu tehlikeli yolculuğu göze aldıklarını göstermektedir. Animasyonun bir bölümünde yağmur yağması ve anne ile çocuğun yalnız başlarına yaptıkları yolculukta tedirgin şekilde ormanın içinden geçmek zorunda kalmaları zor şartlar içerisinde ulaşabildikleri en yakın ülkeye sığındıklarını göstermektedir.

Gösterilenler: Asıl gösterilmek istenen Ivine ve onun gibi mülteci çocukların ülkelerini terk etmek zorunda kaldıkları sırada yaşadıkları zorluklardır. Ivine’in elindeki yastığın gösterilmesinin nedeni ise; her şeylerini vatanlarında bırakmak zorunda kalan mülteci çocukların yanlarına kendilerine ait olan hiçbir şey alamamalarıdır. Hikaye boyunca küçük kız çocuğunun yastığı ona

arkadaş olmuş, hatta kabusunda onu bombalara karşı korumuştur. Yastık, küçük kızın savaşla birlikte sahip olabildiği, elinde kalan tek şeyi simgelemektedir. Ivine'nin yanında hikayede yalnızca annesi vardır, mülteci çocuklar yanlarına ailelerini alabildiklerinde ki kendilerini şanslı hissetmelidirler.

Ayrıca, bombaların Ivine'in rüyasında canavar olarak görünmesi de savaşın çocukları nasıl etkisi altına alıp, psikolojik açıdan olumsuz etkilediğini yansıtmaktadır. Ivine ülkesinden annesi ile birlikte kaçtığı halde animasyonda sürekli ağlıyor haldedir, bunun gösterilmesinin nedeni animasyonun sonunda gerçek hayattaki Ivine'in görüntüsünde Ivine'in gözlerinin ağlamaktan kıpkırmızı olmasıdır. Animasyon görüntülerin gerçeği yansıtmaması istendiği için göz yaşlarına dikkat çekilmiştir.

Alıntı Yapısı: Animasyonun başında Ivine cümlelerine “çok korkmuştuk” diye başlıyor ve bir masanın altında saklanıyor şekilde görüntüleniyor. Çünkü savaşın çocukların kafasındaki en önemli anlamı korkudur. Ardından annesi ile birlikte saklandığı yerden çıkan ve yanında yalnızca yastığı olan Ivine'in sokaklardan geçerken sarf ettiği sözleri korkusunun ne kadar büyük olduğunu göstermektedir; “sokaklar insan vücutları ve kanla kaplıydı”. Annesiyle kaçma esnasında yerdeki kıpkırmızı kanlı bir birikintide yüzünün yansımaları görülür. Ivine'nin korkusu şişme botlara binmek zorunda kalmaları ile birlikte şiddetlenerek devam etmektedir; “Şişme botlara binmek zorundaydık, boğulup gitme tehlikesi bizi dehşete düşürüyordu, insanlar ağlıyor ve bağırıyordu”.

Bottan kurtulan Ivine ve annesi hem aç kalmıştı hem de oldukça uzun yol yürümek zorundaydı ve hem uyuyup hem de kendilerini koruyabilmeleri için ıssız yerlerde uyudular. Fakat Ivine sürekli ağlıyor ve kâbus görüyordu. Çünkü korkusu sürekli halde devam ediyordu. Genel olarak, animasyonda Ivine'in başından geçenler aslında onun korkularını ortaya koymak üzerine sıralanmıştır. Bu yüzden çizgi film içerisinde oluşturulan bütün gösteren ve gösterilen ilişkilerinin temelinde korku teması vardır. Hatta Ivine'in yastığını yanına alması bile korkusunu yenebilmek ve sığınmak için destek arayışında olmasındandır. Gerçek hayattaki Ivine'in görüntülenmesi ile son bulan çizgi filmde Ivine “Çok üzgünüm yaşam neden bu kadar zor ki” sözleriyle ekranlarda yer almıştır.

Karşıtlıklar: Öncelikle müzik ve anlatılanlar arasında bu animasyonda da ciddi bir karşıtlık ilişkisi vardır. Bir taraftan animasyonun ilk kısmında bombalar patlarken, eğlenceli bir müzik çalmaktadır. Hatta özellikle çocuklar için yapılan eğlenceli çizgi filmlerde kullanılan tarzda bir müzik seçilmiştir.

Çizgi filmin adında da diğerleri gibi hem seyahat anlamında İngilizce “journey” kelimesi hem de diğerlerinden farklı olarak “story” kelimesi kullanılmıştır. “Story” İngilizce’de gerçekte olmamış olaylar için kullanılır yani Türkçe kelime anlamı olarak “hikâye, masal, macera” gibi anlamlara gelmektedir. Burada aslında tam tersine ciddi ve gerçek bir olay ifade edilip, hatta halkları bilinçlendirip onların mülteci çocuklara yardım etmesi sağlanmak istenmektedir. Fakat bu durum animasyonun içerik, isim, müzik vb. ile karşılık ilişkisi içindedir.

Gösteren-Gösterilen İlişkisi: Genel olarak, gösteren gösterilen ilişkisi zıtlıklarla sağlanmıştır. Bu zıtlıklar yüzünden UNICEF’in sosyal sorumluluk amacı ve mülteci çocuklara yardım amacı ile yapmış olduğu bu çizgi filmlerin amacının dışına çıkarak, ciddiyetini kaybetmektedir. Çünkü mülteci çocukların içinde buldukları durum bir animasyona sığacak kadar basit değildir.

Animasyonun genelinde Ivine’in korkusu ve savaşın dehşeti yansıtılmaya çalışılmıştır. Örneğin; Ivine’in bombaları rüyasında canavar olarak görmesi savaşın dehşetinin bir mülteci çocuğun hafızasında ve bilinç altında bıraktığı izleri ortaya koymaktadır. Ayrıca, Ivine’in üzüntüsü de animasyonda, göz yaşları ile ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Araştırmada incelenen üç çizgi filmde de videoların sonundaki slogan ile mesajlardan, UNICEF’in kendisine yardım toplamak amacıyla, bu yapımları hazırladığı ve paylaştığı anlaşılmaktadır. Bu içeriklerde mülteci çocukların yaşadığı travmatik hikayeleri izleyenlerin, yaşanan bu acılara karşı farkındalık kazanmaları ve yapacakları bağışlarla çocuklara destek olmaları amaçlanmıştır.

İncelenen içeriklerin ikisinde ana karakter olan mülteci çocuğun arkadaşlarından yoksunluğu vurgulanmaktadır. Bir zamanlar çok arkadaşı olduğunu oysa şimdi hiç kimsenin kalmadığını belirten çocuğun ifadelerinde, olumlu ve esenlikli bir durumun arkadaşların varlığı/çokluğu ile tanımlandığı, tam karşıtı olan olumsuz ve esenliksiz durumun ise arkadaşsızlık/arkadaş yokluğu ile nitelendirildiği görülmektedir. Söz konusu çizgi filmlerde bir diğer vurgu da oyunculara yapılmaktadır. Oyuncakların kişileştirilerek, adeta çocuğun arkadaşları gibi ülkesinden göçerken çocukla gidemedikleri için arkasından ağlamaları ve düşüp parçalanmaları da yalnızlık, sevdiklerinden ayrı kalma, ait olduklarından vazgeçmek zorunda kalma gibi durumların

göstergesi olarak ifade edilebilir. Tekne ya da şişme botla ülkeden kaçış yine incelenen çizgi filmlerde yer verilen bir aşama olarak karşımız çıkmakta ve gerçek hayatta da yaşanan mülteci kaçışlarına gönderme yapmaktadır. Mustafa'nın Yolu adlı çizgi filmde Mustafa'nın "burada insanların dilini de adetlerini de anlamıyorum" sözleri mültecilerin yaşadıkları yabancılaşmaya işaret etmektedir. Bildiği, tanıdığı, ait olduğu, kendisine yakın hissettiği pek çok değerden uzak kalmak ve yeni geldiği ülkede yaşadığı belirsizlik ile bilinmezlikler mülteciler açısından bu yabancılaşmayı getirmektedir. Vurgulanması gereken bir diğer unsur ise aileyle birlikte olma ve yalnızlık arasında mülteci çocukların içinde bulunduğu durumu simgeleyen önemli bir karşıtlık bulunması ve bunun söz konusu çizgi filmlerde kullanılmasıdır. İncelenen hiçbir içerikte, çocukların yanında baba ya da aileden herhangi bir erkek figür bulunmamaktadır. Çocukların ülkelerinden kaçışı anneleriyle ya da yalnız başlarına gerçekleşmektedir. Bu da erkeğin/babanın yokluğunun güven ya da güvenlik unsurundan yoksunluk olarak da görülmesiyle açıklanabilir. Dolayısıyla ailenin güç ve güven simgesi olan babanın yokluğu, güvensizlik ve tehlikelere karşı korunmasızlık olarak sembolize edilebilmektedir.

Bir diğer husus, incelenen tüm içeriklerin mutsuz sonla noktalanması ve izleyiciye geleceğe dönük bir umut vermemesidir. Bu bağlamda mülteci çocuk temsillerinin mağdur, zavallı ve çaresiz çocuklar olarak konumlandırıldığı da daha açıkça ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, özellikle çocuk izleyicilere travmatik konuların anlatımının mutlu ve umut dolu bir sonla tamamlanması çocuk içeriklerinin çocuğa uygunluğu açısından önerilmektedir. Bu nedenle, yaşanan her türlü olumsuzluğa karşın Türkiye'ye sığınarak, kamplarda yeni bir hayata başlayan çocuklar için umut dolu bir gelecek çizilmesi hem mülteci çocuklar açısından hem de izleyenler açısından önemli görülmelidir. Bu bağlamda, incelenen içeriklerin yaşananların gerçekliğini seçilen görüntü ve müziklerle yansıtmaktan uzak olması bir yana, konuyu tamamen negatif ve umutsuzluk içeren bir çerçeveye sunması eleştirilmesi gereken noktalardandır.

Sonuç olarak, incelenen çizgi filmler ekseninde çocuk mültecilerin, zavallı, acı çeken, mağdur, arkadaşsız, ailesiz, oyuncaksız, güvenliksiz ve güvensiz ayrıca yabancı olarak gösterildiği ve bu yönde temsil edildiği anlaşılmaktadır. Savaştan bir şekilde kaçmayı ve hayatlarını kurtarmayı başarmış olsalar da Irvine'in "çok üzgünüm, yaşam neden bu kadar zor ki" ifadelerinden de anlaşılacağı gibi daha çok küçük yaşlarda travmatik olaylara maruz kalmış

olmaları da mülteci çocukların bir çeşit umutsuzluk ve geleceksizlik duygusu içerisinde olduklarını ve bu çerçevede temsil edildiklerini göstermektedir.

Kaynakça

- BARTHES, R. (1967). *The Elements of Semiology*. London.
- BARTHES, R. (1972). *'Myth Today' in Mythologies*. London.
- BİRKİYE, A. (1984). *Yapısalcılığın Eleştirisine Doğru*. İstanbul: Varlık yay.
- CULLER, J.. (1976). *Saussure*. London.
- DU GAY, P., HALL, S., JONES, L., et al. (1997) *Doing cultural studies : the story of the Sony WALKMAN*, London: Sage Publications in association with the Open University
- FISKE, J. (1996). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Çev.Süleyman İrvan. Ankara: Ark yay.
- HALL, S. (1990). Cultural Identity and Diaspora. Rutherford, J.(der.).*Identity: Community, Culture, Difference* içinde. Londra: Lawrence & Wishart, 222-237.
- HALL, S. (1995). New Ethnicities. Morley, D. ve K. H. Chen (der.). *Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies* içinde. Londra: Routledge, 442-451.
- HALL, S. (1996). "Who Needs 'Identity'?" Hall, S. ve du Gay, P. (der.). *Questions of Cultural Identity*. Londra: Sage, 1-17.
- HALL, S. (1997a). *Stuart Hall: Representation & The Media*.
http://www.mediaed.org/assets/products/409/transcript_409.pdf, 27.09.2013.
- HALL, S. (1997b). The Work of Representation. S. Hall (der.). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices* içinde. Milton Keynes: Open University, 13 74.
- HALL, S. (2005). "Anlamlandırma, Temsil, İdeoloji: Althusser ve Post-Yapısalcı Tartışmalar." *Kitle İletişim Kuramları* içinde. Der. ve Çev. Erol Mutlu. Ankara: Ütopya Yayınevi. sf. 359-394.
- MUTLU, E. (der.). *Kitle İletişim Kuramları* içinde. Ankara: Ütopya, 359-394.
- RİFAT, M. (1976) *Dilbilim ve Göstergibilim Kuramları*. İstanbul: Yazko yay.
- "Türkiye: Mülteci Krizi," *Avrupa Komisyonu Raporu, erişim tarihi: 08 Ocak 2018*, [.http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey_syrian_crisis_tr.pdf](http://ec.europa.eu/echo/files/aid/countries/factsheets/turkey_syrian_crisis_tr.pdf).